

УДК 371.134.025:7

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Воронцова О.А., аспірант
Бердянський державний педагогічний університет

У статті порушено проблему формування компетентностей майбутніх вчителів мистецьких дисциплін. Нами здійснено спробу довести, що вчені приділяють увагу питанням професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін, готовності до професійної діяльності, подаються переліки ключових компетентностей, різні їх комбінації. Особлива увага приділяється в працях науковців компетентністному підходу, видам професійної компетентності, складовим елементам професійної педагогічної компетентності.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, готовність до педагогічної діяльності.

В статье освещена проблема формирования компетентностей будущих учителей художественных дисциплин. Нами предпринята попытка доказать, что ученые уделяют внимание вопросам профессиональной подготовки будущих учителей художественных дисциплин, готовности к профессиональной деятельности, представляются перечни ключевых компетентностей, различные их комбинации. Особое внимание уделяется в трудах ученых компетентностному подходу, видам профессиональных компетентностей, составляющим элементам профессиональной педагогической компетентности.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, компетентностный подход, готовность к педагогической деятельности.

Vorontsova O.A. THE FORMING OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHER OF ART DISCIPLINES: THEORETICAL ASPECT

The article is devoted to the problem of competencies' forming of future teachers of art disciplines. It is attempted to prove that scientists pay attention to the questions of professional education of future teachers of art disciplines, the readiness for professional activities represents as the lists of key competencies and their different combinations. The scientists pay special attention in their works to the competence approach, types of professional competencies, constituent elements of professional pedagogical competence.

Key words: competence, competency, competence approach, readiness for pedagogical activities.

Постановка проблеми. Проблема структури й змісту професійної компетентності вчителя є предметом наукових дискусій не лише між педагогами й психологами, фізіологами й соціологами, а й між спеціалістами-практиками. Але єдиного підходу до визначення поняття «професійна компетентність вчителя» немає [3].

Проблема професійної компетентності ще не отримала свого глибинного вивчення та вичерпного аналізу, тому в науковій літературі термін «професійна компетентність» широко трактується та співвідноситься з іншими науковими категоріями (професіоналізм, уміння і т.д.).

В Україні вивчаються нові завдання щодо компетентнісного підходу до загальної освіти, пошук шляхів адаптації міжнародного досвіду, створено Центр зовнішнього оцінювання освітніх досягнень учнів, фахівці якого здійснюють експериментальну роботу в регіонах і в процесі порівняльного аналізу моделей пропонують варіанти стратегій модернізації системи освіти (Л. Гриневич, О. Локшина, О. Овчарук та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти досліджуваної проблеми знаходять відображення в багатьох працях вчених (Л. Арчажникової, Г. Беленької, К. Віаніс-Трофименко, О. Дубасенюк, А. Маркової, Л. Масол, І. Чемерис, В. Шахової, та ін.).

Аналіз музично-педагогічних досліджень свідчить про зростання уваги вчених до питань професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін (О. Абдулліна, Л. Арчажникова, Ю. Бай, Н. Біла, Р. Верхолаз, Є. Йоркіна, З. Квасниця, В. Крицький, О. Михайличенка, І. Мостова, В. Муцмахер, О. Олексюк, Г. Падалка, Є. Скрипкіна, Г. Ципін, О. Щербініна, Т. Юник та ін.) Проблемою саморозвитку майбутніх вчителів мистецьких дисциплін займалися Г. Бистрюкова, М. Костенко, Т. Стригьєвич, Т. Тихонова, П. Харченко та інші.

Постановка завдання. Сучасний ринок праці свідчить, що перевагу мають ті випускники ВНЗ, особистісний та професійний досвід яких дозволяє інтегрувати індивідуальний світогляд, ціннісні орієнтації до сфери їхньої професійної діяльності.

Особливо це стосується підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін. Історія розвитку педагогічного знання свідчить про його затребуваність й актуальність педагогіки в підготовці майбутніх вчителів мистецьких дисциплін [4].

Накопичено значний науковий і практичний матеріал, який безпосередньо чи опосередковано відбиває також різноманітні грані проблеми формування готовності педагога-музиканта до майбутньої професійної діяльності, зокрема до позашкільної діяльності. Як показало вивчення даної проблеми, в сучасній освіті загострилася суперечність між новими вимогами, що ставляться до змісту сучасної музично-педагогічної освіти, і недостатнім рівнем сформованості готовності випускників вищих навчальних закладів педагогічної освіти до професійної діяльності.

За визначенням К. Дурай-Новакової, готовність до професійної діяльності – це здатність учителя в потрібний момент активізувати всі свої потенційні можливості і, спираючись на набуті знання, досвід, приймати самостійні рішення в конкретній ситуації відповідно до кінцевої мети [5].

К. Дурай-Новакова визначила, що «готовність є складним структурним утворенням, ядро якого складає позитивне ставлення студентів до вчительської професії, достатньо стійкі мотиви педагогічної діяльності, наявність професійно значимих якостей особистості». Також науковець характеризує професійну готовність студентів як складне структурне утворення, «ядро якого складають позитивне ставлення студентів до вчительської професії, досить стійкі й далекі мотиви педагогічної діяльності, наявність професійно значущих якостей особистості, певна сукупність професійно-педагогічних знань, а також певний досвід їх застосування на практиці» [5].

Спочатку термін «компетенція» почав використовуватися лише у сфері лінгводидактики (комунікативна компетенція, іншомовна комунікативна компетенція), а термін «компетентність» більшою мірою був зорієнтований на професійну освіту, але без чіткого розмежування [9, с. 85].

Метою статті є вивчення проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя мистецьких дисциплін у сучасній педагогічній науці.

Виклад основного матеріалу. Факторами, що позитивно впливають на підвищення рейтингу педагога в педагогічному колективі, є: знання предмета, прагнення до самоосвіти, любов до дітей, педагогічний такт, вміння користуватися голосом, мімікою, жестом, вироблення власної пе-

дагогічної техніки, вдосконалення мистецьких компетентностей.

У наукових джерелах подаються переліки ключових компетентностей, різні їх комбінації, які збігаються не повністю, хоча й мають певні спільні тенденції; окремі компетентності на рівні підготовки вчителя мистецьких дисциплін, головним чином педагога – музиканта. Нас цікавить, насамперед, яким чином представлено означений феномен у галузі загальної мистецької освіти, адже саме тут компетентнісний підхід став предметом ґрунтовного науково-педагогічного дослідження. На вимогу часу автори нових навчальних програм із предметів художньо-естетичних дисциплін та їх методичного забезпечення переорієнтуватися на конкретизацію кінцевих результатів навчання – формування життєвих компетентностей учнів [6, с. 412].

Компетентність, за визначенням Л. Масол, трактується як готовність до виконання певної діяльності, спроможність використовувати набуті знання, уміння, навички в житті. Компетентності вчена розподіляє на базові (провідні, ключові, універсальні) та спеціальні (специфічні, предметно-професійні) [7, с. 43–44].

Одним з основних показників компетентності є вміння вирішувати педагогічні завдання, сприяючи особистісному розвитку школярів. У цьому ракурсі цікавою є позиція Л. Арчажникової, яка зазначає, що вчитель повинен захоплено та образно розповідати дітям про музичні явища, жанри та форми, «на високому професійному рівні проводити заняття з розучуваних пісень, кваліфіковано вміти виконати на музичному інструменті акомпанемент пісень, а також твори, рекомендовані програмою для слухання. Дослідниця небезпідставно підкреслює, що діяльність учителя музики полягає в поєднанні педагогічної, хормейстерської, музикознавчої, музично-виконавської та дослідницької роботи» [1, с. 15]. Специфічні якості вчителя музики вона розглядає в тісному взаємозв'язку із загально педагогічними вимогами. При цьому додає, що «артистичні, художні, музичні здібності допомагають більш оригінальному та творчому втіленню педагогічної діяльності лише за умови достатнього рівня розвитку загально педагогічних здібностей», акцентує увагу на загальних дидактичних якостях у структурі професійної підготовки студентів до практичної діяльності в умовах загальноосвітньої школи. Л. Арчажникова наголошує, що вчителю музики необхідні психологічні знання та вміння адекватного оперування такими категоріями, як: аналіз, синтез, моделювання, прогноз, воля, пам'ять тощо [1, с. 35].

На думку Г. Беленької, професійна компетентність – це професійна підготовленість і здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності. Вона зумовлена когнітивним і діяльнісним компонентами підготовки фахівця, виступає мірою і основним критерієм визначення його відповідності вимогам праці. У структурованому вигляді професійна компетентність педагога може бути зображена як триступінчата піраміда, фундаментом якої складають професійні знання, на їх основі формуються уміння та навички, а індивідуалізація та інтерпретація їх особистістю стає базисом професійної діяльності [2, с. 26].

На думку вченої А.К. Маркової, компетентність конкретної людини – це її професіоналізм: «Людина може бути професіоналом у цілому у своїй галузі, але не бути компетентною у вирішенні всіх професійних питань». Вона визначає компетентність як характеристику конкретної людини або його дій: «Індивідуальна характеристика ступеня відповідності вимогам професії». Судити про наявність компетентності можна за характером результату праці людини [6, с. 31].

А. Маркова в професійній компетентності вчителя розрізняє два аспекти: процесуальний (педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, особистість учителя) та результативний (навчання і навченість, виховання і вихованість), а до основних складових педагогічної компетентності включає спеціальну, особистісну, індивідуальну та екстремальну професійні компетентності [6].

На думку В. Шахова, компетентність у сфері педагогічної діяльності містить теоретико-методологічні, психолого-педагогічні та дидактико-технологічні знання; діагностико-прогностичні, аналітичні, рефлексивні уміння; професійні педагогічні позиції, професійно важливі якості особистості; педагогічну ерудицію; педагогічне мислення (здатність до аналізу педагогічних ситуацій); педагогічну інтуїцію й імпровізацію; педагогічну спостережливність; педагогічний оптимізм; педагогічне прогнозування [9, с. 78].

Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісно-орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості людини і може бути реалізований і перевірений тільки в процесі виконання конкретним студентом певного комплексу дій. Водночас сучасні науковці здебільшого згодні, що окреслені нюанси нині особливо актуалізуються у зв'язку зі входженням вітчизняної освіти в Болонський процес, із необхідністю узгодження

критеріїв фахової підготовки кадрів в Україні і в Європі. Як зауважує в цьому зв'язку І. Чемерис, «освіта в Україні – відкритий соціальний інститут, суб'єкти якого співпрацюють і один з одним, і з різними міжнародними освітніми організаціями, метою яких є плекання творчої, толерантної, соціально пристосованої людини, яка володіє необхідними знаннями, уміннями, моральними якостями й може адекватно реагувати на професійні та життєві ситуації» [9].

Вчений Ю. Сенько вважає, що результатом професійної підготовки є готовність випускника вищої педагогічної школи до педагогічної діяльності, а результатом професійної педагогічної освіти є професійна компетентність. На його думку, готовність до професійної діяльності як новоутворення майбутнього педагога є фундаментом його професійної компетентності. Тобто і готовність, і компетентність – це рівні професійної педагогічної майстерності. Професійна педагогічна компетентність – своєрідна зона найближчого (або віддаленого) розвитку педагогічної готовності. Однак автор підкреслює, що вони не знаходяться у відношенні наслідування: спочатку – готовність, потім – компетентність [8, с. 68].

А. Маркова виділяє такі види професійної компетентності:

- спеціальна компетентність – володіння власне професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;

- соціальна компетентність – володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співробітництвом, а також прийнятими в даній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці;

- особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку засобами протистояння професійним деформаціям особистості;

- індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в межах професії, готовність до професійного зростання, вміння раціонально організувати свою працю без переважань [6].

О. Дубасенюк до основних складових елементів професійно-педагогічної компетентності відносить:

- компетентність у сфері теорії та методики виховного процесу;

- компетентність у сфері фахових предметів;

- соціально-педагогічну компетентність;

- диференціально-психологічну компетентність;

– аутопсихологічну компетентність [4].

Студенти з низьким і середнім рівнем сформованості професійної компетентності не орієнтуються у своїх інтересах, можливостях і здібностях, самооцінка є переважно неадекватною, нестійкою, вони не володіють способами самодіагностики та самоосвіти, ставлять мету нижче за реальні можливості, відмовляються від мети за умови незначної вірогідності успіху, діяльність їх, як правило, безуспішна. Такі студенти не вміють адекватно оцінювати свої можливості, не вірять у власні сили, вважають оцінки несправедливими.

Висновки. Усі розглянуті класифікації компетентностей підкреслюють важливість отримання та закріплення основних професійних знань та умінь. А підвищення професійної компетентності педагога базується на активізації сучасної музичної педагогіки, яка поєднує багато музично-педагогічних систем та концепцій із різних куточків земної кулі. Усі вони пов'язані однією метою – виховання цілісної, гармонійно розвиненої особистості. Знання світових педагогічних систем не лише поглиблюють ерудицію сучасних педагогів, а й дають змогу сформулювати їм власний погляд на комплексне творче виховання дітей.

Ми вважаємо, що розглядаючи педагогічну діяльність як феномен якості професійної компетентності, під професійними вміннями та навичками ми визначаємо систему цінностей та інтегрованих знань; оволодіння професійно значущими властивостями всієї психологічної структури особистості вчителя; здатність використовувати інтерактивні методи спілкування, знання і вміння, скеровані на творчу взаємодію, що виявляються в результатах його педагогічної діяльності; спроможність взяти на себе відповідальність у скерованих виховних процесах.

Отже, під компетентнісним підходом у вищій педагогічній освіті ми дослідили та-

кий підхід до підготовки майбутнього вчителя, який спрямований на реалізацію особистісно-орієнтованого навчання фахівця, формування готовності і здатності педагога ефективно здійснювати професійну діяльність.

Заглиблення в педагогічну діяльність впливає на всі сфери діяльності студентів, а також на формування їхньої професійної компетентності, яка знаходиться в постійному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки / Л.Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 111 с. – С. 15–35.
2. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання / Г.В. Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
3. Віаніс-Трофименко К.Б. Компетентний учитель – запорука реалізації компетентнісного підходу до сучасного освітнього процесу / К.Б. Віаніс-Трофименко // Управління школою. – К., 2006. – № 22. – С. 54–57.
4. Дубасенюк О.А. Роль педагогічних знань у професійній підготовці майбутнього вчителя / О.А. Дубасенюк // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання / за ред. проф. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2014. – С. 15–43.
5. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности к деятельности : дис. докторпед. Наук : 13.00.01 / К.М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 356 с.
6. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М., 1996. – 312 с.
7. Масол Л.М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика / Л.М. Масол. – Київ, 2006. – 431 с.
8. Сенько Ю.В. Гуманитарные основы педагогического образования : курс лекций / Ю.В. Сенько. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 240 с.
9. Чемерис І. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності й компетенції / І. Чемерис // Вища освіта України. – 2006. – № 2. – С. 85.
10. Шахов В.І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя: загальнопедагогічний аспект / В.І. Шахов. – Вінниця : «Едельвейс», 2007. – 383 с.